

Chudzyński, Marian

180 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego - w służbie regionu i kraju

Notatki Płockie 45/2-183, 11-18

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

180 LAT TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO - W SŁUŻBIE REGIONU I KRAJU

3 czerwca 2000 roku przypada 180. rocznica założenia naszego stowarzyszenia - Towarzystwa Naukowego Płockiego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej. Z inicjatywy Stanisława Kostki Potockiego, ministra Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w 1818 roku rozesłano do szkół wojewódzkich rozporządzenie tejże Komisji (w 1820 r. powtórzone z podpisem Potockiego), w którym "nakazywał profesorom układać naukowe zapisy"¹. Niewątpliwie ten fakt zachęcił Kajetana Morykoniego (przybyłego w sierpniu 1919 r. z Lublina do Płocka), rektora Szkoły Wojewódzkiej Płockiej do powołania przy tej szkole Towarzystwa Naukowego.

Opracowane przez Morykoniego przyszłe cele i zadania Towarzystwa zostały podane do publicznej wiadomości w czasie dorocznej uroczystości szkolnej św. Józefa 19 marca 1820 r. Program Morykoniego nosił nazwę "Pierwsze myśli względem utworzenia Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej". Program ten postulował: "W pismach swoich zgromadzić wiadomości wyjaśniające wszystkie szczegóły dziejów narodowych, jakie znaleźć można w województwie płockim, jako też opisać rzeczy godniejsze uwagi, mogące służyć do publicznego użytku, albo pomnażania dotychczasowej z nich korzyści, a wreszcie wystawiać potrzeby tej krainy"².

Pierwsze założycielskie zebranie odbyło się 3 czerwca 1820 r. w Szkole Wojewódzkiej Płockiej pod przewodnictwem biskupa płockiego Adama Michała Prażmowskiego. Oprócz biskupa w zebraniu udział wzięli Józef Brzozowski, komisarz wojewódzkiego wydziału oświecenia, Stanisław Dembowski, pułkownik i jednocześnie ziemianin. Ponadto w zebraniu założycielskim uczestniczyło dwunastu nauczycieli szkoły oraz jej rektor Kajetan Morykoni. Prezesem nowo powstałego Towarzystwa Naukowego został wybrany biskup Adam Michał Prażmowski, zaś sekretarzem rektor Kajetan Morykoni, pozostali (zgodnie ze statutem) - członkami Rady Towarzystwa. W niektórych źródłach można znaleźć wiadomość, że to właśnie wybrany na prezesa Towarzystwa biskup Prażmowski był inicjatorem założenia Towarzystwa Naukowego w Płocku. Według ks. prof. dr. hab. Michała Grzybowskiego: "Było to zgodne z ideą jaką wówczas przyświecała niektórym luminarzom, aby poza stolicą tworzyć ogniska nauki i kultury regionalnej"³.

W czasie zebrania w dniu 3 czerwca przyjęto też statut Towarzystwa, noszący nazwę ustawy. Uchwalony statut omawiał cele i strukturę powstałej instytucji. W rozdziale I Statutu - Zamiar Towarzystwa czytamy:

"1. Towarzystwo za główny cel staranności postanawia zebrać i opisać dokładny obraz Województwa Płockiego. Wzywając przeto pomocy obywateli, zamyśla:

a) zgromadzać wiadomości wyjaśniające pomniki dziejów narodowych, jakie w województwie i bliskiej jego okolicy znaleźć można,

2) opisać rzeczy godniejsze uwagi, mające służyć do publicznego użytku, albo do pomnożenia dotychczasowej z nich korzyści,

c) wystawiać we wszystkich względach potrzeby województwa dla polepszenia bytu mieszkańców"⁴.

Do tego ostatniego punktu nawiązywała też "Odezwa ... do szanownych Obywateli Województwa Płockiego" wydana w dniu założenia naszego Towarzystwa tj. 3 czerwca 1820 r. "Pragnący wzrostu oświecenia i powszechnej pomyślności zawiązali w Płocku przy Szkole Wojewódzkiej Towarzystwo Naukowe".

Zapis statutu co do badań regionalnych został jeszcze bardziej wszechstronnie ujęty w "Prospekcie działań Towarzystwa...", który przyjęto na posiedzeniu Towarzystwa 28 stycznia 1821 r. Zaplanowano w nim przeprowadzenie wspólnym wysiłkiem członków badań naukowych dotyczących województwa płockiego.

Tak więc, nasze Towarzystwo jako pierwsze w kraju postawiło sobie za cel ideę pracy naukowej na prowincji. Towarzystwo Naukowe Płockie wierne jest do dzisiaj tym szczytnym ideom zawartym w pierwszym Statucie z 1820 r. i w "Prospekcie działań" ze stycznia 1821 r. "Labor improbus" - praca nieustająca trwa i rozwija się do dzisiaj⁵.

Pierwsze publiczne posiedzenie Towarzystwa Naukowego odbyło się podczas kolejnej uroczystości szkolnej św. Józefa w dniu 19 marca 1821 r. W czasie uroczystości zostały wygłoszone dwa opracowania. Wincenty Hipolit Gawarecki, prezes płockiego Trybunału przedstawił po raz pierwszy opracowanie dotyczące "Historii miasta. Płocka", natomiast Kajetan Morykoni zaprezentował "Wiadomość o Szkole Płockiej od roku 1781". W tym samym roku Gawarecki wydał drukiem "Wiadomość o mieście Płocku".

Na kolejnych publicznych posiedzeniach omawiano różnorodne tematy, przeważnie związane z dziejami Mazowsza Płockiego. Dnia 12 września 1825 r. odbył się uroczysty pochówek władców Polski Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego w kaplicy królewskiej katedry płockiej. Warto w tym miejscu nadmienić, że cała ta piękna uroczystość patriotyczna była zorganizowana przy współudziale członków Towarzystwa Naukowego Płockiego. Następnego dnia na posiedzeniu Towarzystwa Naukowego Płockiego prof. Augustyn Żdżarski odczytał wiersz, w którym wyraził wdzięczność biskupowi Prażmowskiemu, prezesowi Towarzystwa "wskrzescielowi drogiej dla Polaków pamiątki"⁶. Anna M. Stogowska w swej ostatnio wydanej monografii poświęconej dziejom Towarzystwa w latach 1820-1830, 1907-1939 pisze:

Biskup płocki Adam Michał Prażmowski - pierwszy prezes Towarzystwa Naukowego w Płocku przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej (obecnie Liceum im. Stanisława Małachowskiego)

"Obiektywnie stwierdzić należy, że choć jako pierwszy prezes nie był on "motorem" Towarzystwa, to przez funkcję biskupa, senatora i członka Królewskiego Towarzystwa Miłośników Nauk zapewnił Towarzystwu Płockiemu nie tylko byt, ale także odpowiednią rangę i poziom. Jego śmiałym przedsięwzięciem było w I połowie XIX wieku odszukanie szczątków królewskich, a następnie uroczysty pogrzeb, co wówczas stanowiło rodzaj demonstracji politycznej przypominającej historyczną świętość Polski"⁷.

W pierwszym okresie istnienia naszego Towarzystwa najbardziej czynnym członkiem Towarzystwa Naukowego w dziedzinie prowadzenia badań był Hipolit Gawarecki, prezes Trybunału Płockiego. Mniejsze zasługi w tej dziedzinie miał rektor Szkoły Wojewódzkiej w Płocku, Kajetan Morykoni. Gawarecki podjął badania nad dziejami Mazowsza w 1821 r.

Jego pierwsza praca o charakterze regionalnym to "Wiadomość o mieście Płocku, znaczniesze historyczne zdarzenia tego miasta obejmujące". W 1826 r. wydał "Wiadomość historyczną miasta Pułtuska", w 1827 r. "Groby królów polskich w Płocku, wiadomość historyczna", a w 1826 r. "Pamiętnik historyczny Płocki" (2 tomy), zawierający wiele wiadomości o starych zamkach i kościołach w Płocku i okolicy, a także opisy starych miast: Ciechanowa, Sochaczewa, Ostrołęki, Przasnysza i innych. W 1828 r. Gawarecki opublikował też pierwsze mazowieckie wydawnictwo źródłowe - "Przywileje, nadania i swobody przez królów polskich, książąt mazowieckich i biskupów płockich udzielone miastom województwa płockiego z dodaniem wiadomości o księstwie siewierskim". Po roku 1830 opublikował jeszcze w "Pamiętniku Religijno-Moralnym" z lat 1842-1843 opracowanie "Wzmianka o życiu biskupów mazowieckich,

później płockich" oraz "Pamiętki historyczne Łowicza" (Warszawa 1844). Gawarecki w 1830 r. dzięki zabiegom biskupa Prażmowskiego otrzymał nominację na członka korespondenta Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk⁸.

Natomiast rektor Morykoni zajmował się głównie dziejami Płocka. Ogłosił trzy prace "Wiadomości o Szkole Płockiej od roku 1781", "O teatrze płockim od 1759 roku" i "Wiadomości o zabytkach starożytnych w okolicach Płocka w ciągu upływającego roku znalezionych". Prace badawcze Gawareckiego i Morykoniego zapoczątkowały badania historyczne nad dziejami naszego miasta oraz regionu mazowieckiego.

Znamienne, że w początkowym okresie istnienia Towarzystwa w jego pracach i działalności naukowej brała też udział młodzież Szkoły Wojewódzkiej Płockiej. Przy czym "udział ten traktowany był nie tylko jako środek kształcenia, rozwijania w niej dyspozycji do pracy naukowej, lecz także (a może nawet przede wszystkim) jako realny udział w realizacji właściwych naukowych zamierzeń Towarzystwa"⁹.

Warto też nadmienić, że młodzież Szkoły Wojewódzkiej zasilala wspólne zbiory Towarzystwa i Szkoły ofiarowując książki, stare dokumenty, monety itp. Trzeba bowiem pamiętać, że już nazajutrz po utworzeniu Towarzystwa jego prezes biskup Prażmowski wystąpił do Komisji Rządowej W.R. i O.P. z prośbą o zatwierdzenie Ustaw czyli Statutu, ale także o połączenie biblioteki i muzeum Towarzystwa z biblioteką i muzeum Szkoły, a także zgodę na wydawanie rocznych sprawozdań Towarzystwa. Już 17 czerwca 1820 r. wniosek Towarzystwa został pozytywnie zatwierdzony przez Komisję Rządową. W związku ze zmianą na stanowisku ministra prezydującego w Komisji Towarzystwo jeszcze raz wystąpiło pismem z 7 września 1821 r. o połączenie biblioteki i muzeum Towarzystwa z biblioteką i muzeum

Wyszogród - Orszymowo, 19 listopada 1988 r. Uczestnicy sesji naukowej TNP w 200. rocznicę urodzin W. H. Gawareckiego

Szkoły. 21 września 1821 r. nadeszła pozytywna odpowiedź. Od tej daty zaczęły funkcjonować w Płocku "Biblioteka Publiczna i Szkolna Województwa Płockiego" oraz "Muzeum Publiczne i Szkolne Województwa Płockiego"¹⁰.

Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej istniało około 10 lat. Ostatecznie wybuch powstania listopadowego i śmierć w grudniu 1830 r. Kajetana Morykoniego przypieczętowały wcześniejszy już zanik działalności Towarzystwa.

Mimo, że Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej działało w sumie niespełna dziesięć lat, mocno wzrosło w tradycję ruchu umysłowego i kulturalnego naszego miasta i regionu. Waldemar Rolbiecki, autor obszernej monografii o dziejach dawnego Towarzystwa w sposób interesujący pisze o jego znaczeniu: "Rozbudziło /.../ w środowisku płockiej inteligencji pewien ruch umysłowy, a także pozostawiło po sobie dumną tradycję własnego istnienia i działalności, pozostawiło wśród płocczan uczucie dumy z tego, że miasto ich zdobyło się na instytucję kulturalną, na jaką nie zdobyło się wiele innych większych, i bardziej zaawansowanych w rozwoju społeczno-gospodarczym ówczesnych ośrodków miejskich w Polsce"¹¹.

Niedawno zmarły prof. dr Aleksander Gieysztor, wielki przyjaciel TNP, Członek Honorowy mówił w okazji 175. rocznicy powstania Towarzystwa przed pięcioma laty: "Potrafili (organizatorzy - przyp. M.Ch.) zgromadzić w pierwszym składzie osobowym Towarzystwa ponad osiemdziesięciu członków, w znacznej przewadze związanych z Płockiem albo mieszkaniem i zajęciem, albo złączeni działaniem i zainteresowaniem. Liczba ta budzi podziw i zdumienie mając na uwadze ledwo siedmiotysięczną wtedy ludność miasta (Płocka - przyp. M. Ch.)"¹².

Po latach zapomnienia spowodowanego klęską powstania listopadowego, a potem styczniowego, w latach siedemdziesiątych XIX stulecia odżyła legenda o dawnym Towarzystwie Naukowym. Stało się to między innymi za sprawą ks. Antoniego Brykczyńskiego. Ten światły ksiądz, profesor Seminarium Duchownego w Płocku podjął działalność zmierzającą do "ocalenia od zapomnienia" dawnego Towarzystwa. Opublikował w trzech kolejnych numerach "Korespondenta Płockiego" w 1878 r. artykuł "Kilka słów o Towarzystwie Naukowym Płockim". Przypomnił cele i działalność Towarzystwa. Również "Echa Płockie i Włocławskie" często sięgały do płockich tradycji naukowych. W 1902 r. ukazał się w tej gazecie ciekawy artykuł "Towarzystwa naukowe w Płocku (notatka historyczna)"¹³.

Anonimowy autor przywołuje zamiar dawnego Towarzystwa "opisania ówczesnego województwa płockiego" z pierwszych lat istnienia Królestwa Polskiego. Autor artykułu, zapewne redaktor "Ech" Adam Grabowski zachęca do utrzymania celów dawnego Towarzystwa Naukowego. Pisze: "Ciagniemy dalej prace naszych przodków"¹⁴. Z powyższego artykułu dowiadujemy się, że grono ludzi ma zamiar wystąpić do władz carskich o udzielenie pozwolenia na założenie w Płocku Towarzystwa Miłośników Nauki, Sztuki i Literatury.

W 1906 r. ukazała się w "Przeglądzie Historycznym" obszerna monografia dawnego Towarzystwa Naukowego pióra płocczanina, w tym czasie sekretarza redakcji "Tygodnika Powszechnego" Stefana Gorskiego. Publikacja Gorskiego ukazała się w gorących dniach rewolucji 1905-1906 r. nazywanej przez niektórych badaczy "czwartym powstaniem narodowym". Gorski zachęcał płocczan do reaktywowania dawnego Towarzystwa. Pisał o "pięknej dobie Królestwa Kongresowego, w którym działało Towarzystwo", ale też wnioskował: "Dziś, dążąc do odbudowy Królestwa autonomicznego, wypadłoby wskrzesić niejedno z urzędzeń, które chlubę prawdziwą ówczesnym pokoleniom przyniosły. Do tych godnych przywrócenia instytucji bezsprzecznie zaliczyć wypada i Wojewódzkie Towarzystwo Naukowe Płockie"¹⁵. Praca Gorskiego trafiła na podatny grunt w naszym mieście. Inteligencja płocka (w sumie ok. 15000 bezcennych woluminów książek), podarowanych Płockowi w 1902 r. przez Józefa Zielińskiego, a także nad wykorzystaniem ogłoszonego w 1906 r. pierwszego w państwie carów prawa o stowarzyszeniach. Uznano bowiem, że odrodzone Towarzystwo Naukowe "nie tylko mogłoby stać się faktycznym właścicielem i opiekunem cennego księgozbioru, lecz także ujęłoby w pewne formy organizacyjne bujnie rozwijający się wówczas w Płocku amatorski ruch naukowy"¹⁶.

Gorącym zwolennikiem reaktywowania Towarzystwa Naukowego Płockiego w Płocku był dr Aleksander Maciesza, przybyły do naszego miasta w 1901 r., syn zesłańców syberyjskich, lekarz więzienny, aktywny

Aleksander Maciesza, autor ponad 100 prac naukowych, prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1907 - 1945

uczestnik wydarzeń 1905-1906 r. Właśnie grono płockiej inteligencji skupione wokół dr Macieszy opracowało statut i ogólne kierunki działalności przyszłego towarzystwa. Władze carskie 28 grudnia 1906 r. zaaprobowaly statut. Fakt ten otworzył wkrótce możliwości powstania w Płocku - po 77 latach przerwy Towarzystwa Naukowego Płockiego. Datę pierwszego inauguracyjnego posiedzenia wyznaczono na 23 marca 1907 roku. Do zaproszenia na zebranie była dołączona odezwa do przyszłych członków nowo powstałego stowarzyszenia: "Nadeszła chwila odpowiednia, aby powołać na nowo do życia Towarzystwo Naukowe Płockie, aby poprowadzić dalej pracę rozpoczętą przez naszych przodków. /.../ Musimy zbadać i poznać nasz zakątek kraju, musimy stworzyć instytucje użyteczności publicznej, które zszeregują pracowników na polu naukowym oraz przyczynią się do rozpowszechniania wiedzy naukowej w szerszych warstwach. Pierwszym zadaniem być powinno stworzenie biblioteki naukowej publicznej, której podstawą stać się może przeznaczona dla Płocka przez śp. Gustawa Zielińskiego wielka księżnica"¹⁷.

Wspomniane posiedzenie organizacyjne odbyło się w siedzibie płockiego Towarzystwa Rolniczego przy obecnej ulicy Kościuszki. Prezesem nowo utworzonego Towarzystwa został dr Aleksander Maciesza. Pełnił funkcję prezesa przez 38 lat do 10 października 1945 r. tj. do swojej śmierci.

Tak więc dzięki powstałemu ponownie Towarzystwu Naukowemu Płockiemu odrodziła się idea pracy naukowej na prowincji, ale bardziej rozwinięta i wzbogacona ze względu na potrzeby wynikające z nowych czasów. Te nowe czasy - to walka społeczeństwa polskiego w okresie rewolucji 1905-1907 r. o język polski i swobody narodowe, żądania autonomii Królestwa Polskiego, a także stworzenia warunków do działalności polskich organizacji społecznych i kulturalno-naukowych. Towarzystwo przed I wojną światową rozwijało wszechstronną działalność regionalną. Urządzane były odczyty o charakterze regionalnym, organizowano wystawy obrazów i pamiątek, przeważnie o tematyce płockiej, sprawowano opiekę nad zabytkami i wykopaliskami w okolicy. Prezes Maciesza już w 1907 r. wydał "Atlas statystyczny Królestwa Polskiego" z dedykacją "Członkom Towarzystwa Naukowego Płockiego pracę niniejszą poświęca Autor".

W kwietniu 1907 r. wkrótce po reaktywowaniu Towarzystwa Naukowego Płockiego kapituła płocka przekazała bibliotekę skępską Zielińskich Towarzystwu, by "...pozostawić ją w dobrych rękach"¹⁸.

W 1908 r. TNP nabyło jeden z najstarszych budynków w Płocku z końca XV wieku przy placu Narutowicza 8 (dawnym Rynku Kanonicznym 88) na potrzeby Towarzystwa. Tu też została umieszczona biblioteka skępska Zielińskich i muzeum regionalne.

Działalność Towarzystwa Naukowego Płockiego mocno się zapisała w dzieje nauki i kultury płockiej okresu niewoli narodowej. Nasze stowarzyszenie w latach 1820-1830 -- 1907-1918 przyczyniło się do podtrzymania tożsamości narodowej wśród płocczan. Wokół Towarzystwa skupiali się zarówno ludzie mający

ambicje naukowe, jak również działacze narodowi, pragnący pielęgnować kulturę polską poprzez gromadzenie zbiorów bibliotecznych i muzealnych. Nieobce były też Towarzystwu sprawy oświaty płockiej. Wspierało m.in. rozwój I Gimnazjum Polskiego, jak również domów ludowych na Mazowszu Płockim.

W Polsce Odrodzonej (lata 1918-1939) Towarzystwo Naukowe Płockie kontynuowało swoją działalność w służbie Płocka i Mazowsza Płockiego. Prowadziło różne formy działalności naukowej i popularyzatorskiej. Członkowie TNP realizowali swoje zainteresowania w wydziałach: historycznym, fizjograficznym, ekonomicznym oraz w Sekcji Miłośników Płocka. W 1929 r. było współorganizatorem Pierwszej Okręgowej Wystawy Regionalnej z okazji Dziesięciolecia Odrodzenia Państwa Polskiego. Tylko w latach 1928-1939 Zarząd TNP zorganizował 52 posiedzenia naukowe. Referaty i odczyty wygłosili m.in. znany historyk płocki, ks. Władysław Mąkowski, miłośnik kultury kurpiowskiej ks. Władysław Skierkowski, prof. Stefan Baley, dr Marcin Kacprzak, ks. prof. dr Mieczysław Żywczyński, prof. dr Konrad Jażdżewski, prof. dr Witold Doroszewski, dr Aleksander Maciesza i wielu innych znanych uczonych tego okresu.

Szczególną opieką otoczono Bibliotekę im. Zielińskich oraz Muzeum Płockie. Dla potrzeb Muzeum Płockiego im. prof. Ignacego Mościckiego, Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej zakupiono w 1930 r. "Dom pod Opatrznością" przy placu Kanonicznym 2 (obecnie plac Narutowicza 2)¹⁹.

Dr Maciesza, prezes TNP w skali kraju stał się gorącym orędownikiem szeroko pojętego regionalizmu. Już w kwietniu 1920 r. wystąpił na Kongresie Nauki Polskiej z wnioskiem powołania specjalnej komisji "do opracowania odpowiedniego programu opisów monograficznych jednostek terytorialnych, stanowiących pewne geograficzne całości"²⁰.

Dr Maciesza już w styczniu 1919 r. jako prezes TNP i jednocześnie prezydent miasta Płocka podjął starania o połączenie kolejowe Płocka z resztą kraju. Jego "Memoriał w sprawie połączenia kolejowego Płocka" stał się podstawą uchwały Sejmu z dnia 12 kwietnia 1919 r. o budowie linii kolejowej Zgierz - Kutno - Płock - Sierpc. Dzięki zabiegom Towarzystwa Naukowego Płockiego i jego prezesa Aleksandra Macieszy 17 października 1925 r. Płock otrzymał połączenie kolejowe z Warszawą i Łodzią.

Towarzystwo przyczyniło się też do otwarcia w Płocku - Radziwiu w 1937 r. portu handlowego z uruchomioną jednocześnie bocznica kolejową. Po wybudowaniu mostu drogowo-kolejowego na Wiśle w końcu 1938 r. doszło do połączenia kolejowego Kutna z Płockiem i Sierpcem²¹.

W roku 1945 Towarzystwo Naukowe Płockie rozpoczęło swoją działalność w nowej sytuacji społeczno-politycznej. Nawiązywało w niej do przedwojennych tradycji pielęgnowania regionalizmu płockiego, mimo negatywnego nastawienia nowych władz politycznych do idei regionalizmu, a zwłaszcza tematyki odczytowej. Tematykę regionalną kontynuowano. W 1953 r. dr Stanisław Herbst, późniejszy profesor UW wygłosił odczyt

w TNP na temat "Województwo płockie w XVI wieku", w następnym roku prof. dr Aleksander Gieysztor mówił o początkach państwa polskiego w świetle najnowszych badań, ze szczególnym uwzględnieniem roli Płocka.

Przełomowymi dla Towarzystwa Naukowego Płockiego okazały się lata 1955-1957. Po akceptacji władz politycznych miasta, 13 kwietnia 1955 r. na posiedzeniu Zarządu TNP powołano Komisję Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka. Jej przewodniczącym wybrano znanego działacza społecznego i kulturalnego mecenasa Kazimierza Askanasa. Podjęte przez nią prace miały w sposób naukowy udokumentować 1000-letnie dzieje grodu płockiego. Wyniki badań dotyczących regionu płockiego zamierzano publikować na łamach kwartalnika, organu naukowego Komisji Badań. Tak zrodziła się myśl wydawania czasopisma "Notatki Płockie". Pierwszy numer "Notatek Płockich" ukazał się 22 lipca 1956 r.²² Do dzisiaj ukazało się 181 numerów kwartalnika, obecnie organu popularno-naukowego TNP, którym społecznie, od blisko 20 lat kieruje dr Wiesław Koński. W "Notatkach" ukazały się setki artykułów związanych z problematyką płocką i mazowiecką. Dzisiaj nie można by pisać historii miasta, całego Mazowsza bez uwzględnienia bibliografii płockiego kwartalnika²³.

Szczególnie bogate w dokonania naukowe, popularyzatorskie oraz inwestycyjno-remontowe były ostatnie 32 lata działalności TNP. Przez cały ten czas od 28 czerwca 1968 r. prezesem naszego Towarzystwa jest dr inż. Jakub Chojnacki, niez mordowany w swoich pomysłach i ich realizacji. W omawianym czasie liczba członków naszego stowarzyszenia wzrosła z 140 w 1968 r. do 451 na koniec ubiegłego roku. Członkowie TNP mogą realizować swoje zainteresowania i umiejętności w dwóch komisjach i 12 sekcjach Komisji Badań Naukowych. W dniu 2 czerwca 2000 r. prezes J. Chojnacki za swe dokonania został zaliczony w poczet najwybitniejszych Płocczan mijającego stulecia. Serdecznie gratulujemy.

Towarzystwo Naukowe Płockie było wydawcą wielu książek o tematyce mazowieckiej i płockiej. Wymieniam tylko niektóre:

- * Kazimierz Askanas, Brązowe Drzwi Płockie w Nowogrodzie Wielkim. Płock 1971;
- * Dzieje Płocka, praca zbiorowa pod redakcją Aleksandra Gieysztora, I wyd. 1973, II wyd. 1978;
- * Kazimierz Askanas, Sztuka Płocka, I wyd. 1974, II wyd. 1985, III wyd. 1991;
- * Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka, t. - 1065-1495. Płock 1975, t. II - 1495-1586. Warszawa 1987, wydała Stella Maria Szacherska;
- * Jakub Chojnacki, Petrochemia a rozwój Płocka, I wyd. 1976, II wyd. 1977;
- * Materiały do dziejów Ziemi Płockiej. Z archiwaliów diecezjalnych płockich XVIII wieku, zebrał i do druku przygotował ks. Michał Marian Grzybowski, Płock, t. I - 1981 - t. X - 1999;
- * Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej. Praca zbiorowa pod red. Mariana Chudzyńskiego. Płock-Warszawa 1990;

20 listopada 1995 r., uroczyste spotkanie w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku z okazji 70. rocznicy urodzin ks. mgr. Tadeusza Żebrowskiego, wybitnego historyka płockiego średniowiecza, jednego z najbardziej aktywnych członków Sekcji Historycznej TNP

* Tomasz J. Gałązka, T. Kowalewski, Płock (trzykolorowy album). Płock 1993;

* Księga ławnicza miasta Płocka 1498-1517. Opracowała Danuta Poppe. Warszawa 1995;

* Tomasz Bodał, Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1945-1995. Płock 1995;

* Jerzy Stefański, Płock od A do Z. Płock 1995;

* "Poezje zebrane" Władysław Broniewski, t. I - IV. Opracowanie Feliksi Lichodziejewskiej. Płock-Toruń 1997;

* Antoni Jelec, Polegli na polu chwały. Żołnierze płocki polegli w drugiej wojnie światowej. Płock 2000.

W przygotowaniu znajdują się: T. I "Dziejów Płocka" - wyd. III; prace zbiorowe: "Dzieje Łęczycy" - wyd. Oddział TNP w Łęczycy oraz "Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej" z pionierskim rozdziałem dotyczącym tego miasta pióra ks. Tadeusza Żebrowskiego - wydaje Oddział TNP w Sierpcu.

Towarzystwo Naukowe Płockie zorganizowało w ostatnich latach wiele sesji naukowych i popularno-naukowych poświęconych wielkim twórcom polskiej literatury: Henrykowi Sienkiewiczowi (1996), Władysławowi Broniewskiemu (1997), Adamowi Mickiewiczowi

11 grudnia 1996 r. Sesja naukowa "W 150. rocznicę urodzin Henryka Sienkiewicza. W hołdzie Wielkiemu Pisarzowi". Od lewej - prowadzący sesję - dr M. Chudzyński, wiceprezes TNP, Maria Sienkiewicz - wnuczka Wielkiego Pisarza, Barbara Wachowicz - autorka książki o H. Sienkiewicz

25 listopada 1999 r. - Wieczór Pamięci ku Czci Fryderyka Chopina (1810-1949), w 150. rocznicę śmierci Wielkiego Kompozytora. Koncert Chopinowski w wykonaniu Joanny i Jarosława Domagałów

(1998), Juliuszowi Słowackiemu (1999) i wielkiemu kompozytorowi rodem z Mazowsza, wielkiemu patriocie - Fryderykowi Chopinowi (1999). W tym roku z okazji Roku Reymontowskiego zorganizujemy sesję naukową ku czci Władysława Reymonta.

Komisja Badań Naukowych TNP i jej sekcje zorganizowały też liczne odczyty, sympozja i konferencje dotyczące dziejów Mazowsza i Płocka, a także problemom gospodarczym, transportowym i ekologicznym. W marcu tego roku w związku z 1000 rocznicą Zjazdu Gnieźnieńskiego o jego znaczeniu dla Europy i Kościoła polskiego mówił ks. dr Waldemar Graczyk, dyrektor Biblioteki Diecezjalnej w Płocku.

W 1995 r. Towarzystwo włączyło się do obchodów 500-lecia województwa płockiego. Dokładny wykaz sesji i odczytów znajdujemy w corocznych "Sprawozdaniach z działalności TNP".

W ostatnich latach w sali wystawowej Działu Zbiorów Specjalnych przy placu Narutowicza 8 oraz w budynku głównym Biblioteki im. Zielińskich "Pod Opactwem" przy placu Narutowicza 2 zorganizowano wiele interesujących wystaw, przeważnie związanych z obchodami rocznic wielkich polskich pisarzy. W grudniu 1996 r. gościła u nas wystawa ze zbiorów Muzeum Literatury w Warszawie "Henryk Sienkiewicz (1846-1916) - "Dla pokrzepienia serc"; w grudniu 1997 r. - wystawa jubileuszowa "Władysław Broniewski (1897-1997); w listopadzie 1998 r. - "My z Niego wszyscy...". W 200 rocznicę urodzin Adama Mickiewicza (1798-1855). Książki ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich i fotografie Wiesława J. Kowalskiego z wycieczki "Szlakiem Adama Mickiewicza (Zaosie - Nowogródek - Wilno - Kowno); w czerwcu 1999 r. - wystawa "Krzemieniec i Wilno" w fotografii Wiesława J. Kowalskiego towarzysząca sesji naukowej "Płocczanie Słowackiemu" oraz tegoż autora w listopadzie 1999 r. - "Migawki z podróży do czterech stolic (Praga, Bratysława, Wiedeń i Budapeszt). W roku bieżącym w lutym w Sali Zbiorów Specjalnych otwarto wystawę "Płock i jego pomniki w fotografii Wiesława J. Kowalskiego". W otwarciu wystawy wzięli udział m.in. biskup płocki ks. prof. dr hab. Stanisław Wielgus oraz prezydent miasta Płocka Stanisław Jakubowski.

Przypomnieć należy, że staraniem Zarządu TNP i jego

prezesa Jakuba Chojnackiego w katedrze płockiej zawiązała 23 listopada 1981 r. wierna kopia "Drzwi Płockich" z XII w. Oryginał znajduje się w Nowogrodzie Wielkim.

Nieprzerwanie od 1970 r. tj. przez 30 lat przy Towarzystwie Naukowym Płockim istnieje seminarium doktoranckie. Dotychczas stopnie naukowe zdobyło 17 osób. Jego kierownikiem od początku jest prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz z Uniwersytetu Warszawskiego, Członek Honorowy TNP.

Cieszą też osiągnięcia naukowe i popularyzatorskie trzech naszych oddziałów w Wyszogrodzie, Sierpcu i Łęczycy. Ten ostatni oddział w maju br. był współorganizatorem wspaniałej sesji naukowej nt. "Tysiąc lat Kościoła łęczyckiego".

Warto również nadmienić, że od nr. 4 (149) z 1991 r. z inicjatywy dr. Wiesława Końskiego, redaktora naczelnego na szpaltach "Notatek Płockich" ukazuje się "Bibliografia województwa płockiego" opracowywana przez pracowników płockiej Książnicy, do niedawna Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Płocku im. Władysława Broniewskiego. Z punktu widzenia badań regionalnych ma to duże znaczenie praktyczne, ułatwia bowiem prowadzenie badań regionalnych, a także poruszanie się zainteresowanych w rozległej problematyce regionalnej.

Ostatnie lata charakteryzowały się też dynamicznym wzrostem bazy lokalowej. W 1976 r. został oddany do użytku po generalnym remoncie dom "Pod Opactwem" przy placu Nautowicza 2. Znalazła w nim nową siedzibę Biblioteka im. Zielińskich TNP. W dniu 3 czerwca 1990 r. (w 170 rocznicę powstania TNP) przy placu Narutowicza 8 została oddana po kapitalnym remoncie XIX-wieczna oficyna dla potrzeb Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki im. Zielińskich. W 1996 r. oddaliśmy do użytku historyczną inwestycję - nowy gmach o powierzchni 3 tys. m² dla potrzeb Biblioteki im. Zielińskich. O randze nowego budynku niech świadczy fakt, że w jednej tylko z jego sal urządzono nowoczesny magazyn, do którego ze "starej biblioteki" przeniesiono 160 tys. książek.

Osiągnięcia naukowe i popularyzatorskie Towarzystwa nie były możliwe bez szerokiej współpracy z wie-

28 lutego 1995 r. - inauguracja obchodów 500-lecia woj. płockiego w klasztorze Salezjanów w Czerwińsku. Trzej członkowie TNP - ks. prof. dr hab. Michał M. Grzybowski, dr M. Chudzyński oraz dr M. Sołtysiak wygłosili naukowe referaty

Prezydent m. Płocka Stanisław Jakubowski w towarzystwie prezydenta TNP Jakuba Chojnackiego i biskupa płockiego Stanisława Wielgusa otwiera wystawę

Fot. Aneta Kowalska

loma placówkami naukowymi i regionalnymi w kraju i za granicą. Korzystaliśmy z pomocy naukowej i doradztwa Uniwersytetu Warszawskiego, Instytutu Historii PAN, Towarzystwa Miłośników Historii w Warszawie i wielu innych. Bliskie kontakty łączą nasze Towarzystwo z Mazowieckim Towarzystwem Kultury i Mazowieckim Ośrodkiem Badań Naukowych MTK w Warszawie. Wszystko to, co dobrego zrobiliśmy dla dobra nauki i kultury Płocka i Mazowsza - dzieło się przy życzliwym wsparciu Komitetu Badań Naukowych w Warszawie.

Nie zapomnieliśmy też o życzliwej pomocy Rady Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN, a także dużej życzliwości naszych władz miejscowych, Rady Miasta Płocka i Urzędu Miasta Płocka. Dziękujemy naszym Członkom i Darczyńcom za pomoc okazywaną Towarzystwu Naukowemu Płockiemu. W tym miejscu szczególne podziękowania należą się Szkole Wyższej im.

Pawła Włodkowica w Płocku, jej Kanclerzowi senatorowi dr. Zbigniewowi Kruszelewskiemu oraz Rektorowi prof. dr. Jerzemu Bogdanience.

Przed pięcioma laty 3 czerwca 1995 r. - w 175 rocznicę powstania Towarzystwa Naukowego Płockiego za wielki wkład w naukę i kulturę polską, za szczególne zasługi dla rozwoju Płocka, jego nauki i kultury, osiem osób otrzymało godność Członka Honorowego TNP: prof. dr hab. Marek Dietrich, prof. dr hab. med. Witold Karczewski, doc. dr hab. Andrzej Poppe, członek - senior Marian Przedpełski, prof. dr hab. Henryk Samsownik, prof. dr hab. Witold Stankiewicz oraz dr h.c. Leon Śliwiński²⁴.

Dzisiaj taką godność otrzyma Wielki Przyjaciel naszego Towarzystwa, ks. prof. dr hab. Stanisław Wielgus, biskup płocki, były długoletni rektor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, członek wielu krajowych i zagranicznych towarzystw naukowych.

Przy okazji wspomnę, że przed wieloma laty - bo w roku 1931 godnością taką otrzymał ówczesny biskup płocki - arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski, wieloletni wiceprezes TNP.

Dr Aleksander Maciesza, prezes TNP wręczając w dniu 11 lipca 1933 r. dyplom Członka Honorowego TNP podkreślił wśród wielu zasług Jubilata (był to rok 50-lecia święceń kapłańskich) autorstwo "Płock. Monografia historyczna" "stanowiącej nieprzebrane źródło wiadomości z dziejów miasta naszego, widomej oznaki przywiązania i ukochania Mazowsza Płockiego"²⁵.

Na zakończenie pragnę podkreślić, że nasze Towarzystwo w roku swego jubileuszu ma wytyczoną konkretną wizję - działać z pożytkiem dla nauki i kultury narodowej, pomnażać wiedzę o Płocku i Mazowszu Płockim, służyć dalej krajowi i naszej "Małej Ojczyźnie" - Płockowi i Ziemi Płockiej.

PRZYPISY:

¹ W. Rolbiecki, Towarzystwo Naukowe Płockie przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej (1820-1830). Wrocław-Warszawa-Kraków 1969, s. 107-108; M. Kieffer-Kostanecka, Czy Stanisław Kostka Potocki był inicjatorem Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej?, "Notatki Płockie" 1970, nr 3, s. 49-50.

² W. Rolbiecki, tamże, s. 82-86.

³ Ks. M.M. Grzybowski, Biskup Adam Michał Prażmowski. Płock 1995, s. 19.

⁴ Zob. Aneks i Ustawy Towarzystwa Naukowego, [w:] W. Rolbiecki, tamże, s. 267 i nast.

⁵ M. Chudzyński, 175 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego - w służbie regionu i kraju, "Notatki Płockie" 1995, nr 2, s. 19.

⁶ Tamże, s. 20.

⁷ A.M. Stogowska, Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820-1830, 1907-1939. Płock 1998, s. 10.

⁸ M.M. Grzybowski, tamże, s. 22.

⁹ W. Rolbiecki, tamże, s. 140-147; M. Chudzyński, Towarzystwo Naukowe Płockie a młodzież (głos w dyskusji), "Przebieg Historyczno-Oświatowy" 1982 nr 4, s. 572.

¹⁰ W. Rolbiecki, tamże, s. 276.

¹¹ A. Gieysztor, Towarzystwo Naukowe Płockie w Polsce i na Mazowszu, "Notatki Płockie" 1995, nr 2, s. 16.

¹² A. Brykczyński (pseud. Gwiazdźcic), Kilka słów o Towarzystwie Naukowym Płockim, "Korespondent Płocki" 1878, nr 45-47. Artykuł nie jest podpisany, ale przez wielu autorów przypisywany jest ks. Brykczyńskiemu.

¹⁴ Towarzystwo naukowe w Płocku (Notatka historyczna), "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1902, nr 71 z 3 IX.

¹⁵ S. Gorski, Towarzystwo Naukowe Płockie (1820-1830), "Przebieg Historyczny" 1906, t. 3, z. 1, s. 258-275; z. 3, s. 406-430.

¹⁶ W. Rolbiecki, tamże, s. 244; A.M. Stogowska, Dzieje i funkcje Biblioteki..., s. 93-99.

¹⁷ M. Chudzyński, Dr Aleksander Maciesza. Zasłużony Prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1907-1945. Płock 2000, s. 11-12; M. Kieffer, Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego, [w:] Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 - 1907-1957. Szkice i materiały. Płock 1957, s. 25-27; S. Kostanecki, Aleksander Maciesza płocki działacz naukowy i społeczny, [w:] jak wyżej, s. 88-91.

¹⁸ Akta Towarzystwa Naukowego Płockiego z lat 1907-1939, Biblioteka im. Zielińskich, Zeszyt protokółów posiedzeń Zarządu TNP z lat 1907-1911, sygn. 3; A.J. Papierowski, Ge-

neza Biblioteki im. Zielińskich TNP (w świetle dokumentów Towarzystwa), "Notatki Płockie" 1998, nr 4, s. 22.

¹⁹ B. Ostrowska, Regionalizm w działalności Muzeum Mazowsza płockiego (lata trzydzieste), [w:] Mazowsze w dwudziestoleciu międzywojennym. Warszawa 1998, s. 239-249.

²⁰ A. Kociszewski, Aleksander Maciesza i jego wizja regionalizmu mazowieckiego, [w:] Mazowsze i Podlasie w badaniach historycznych. Warszawa-Płock 1994, s. 23-24; A.M. Stogowska, Płock jako centrum regionalizmu na Mazowszu, [w:] Mazowsze w dwudziestoleciu międzywojennym..., s. 219-227.

²¹ A.M. Stogowska, Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa..., s. 181-187.

²² K. Askanas, Działalność naukowa Towarzystwa Naukowego Płockiego w czterdziestoleciu PRL - cz. I, "Notatki Płockie" 1984, nr 3, s. 20-25, cz. II, nr 4, s. 9-16; M. Chudzyński, Towarzystwo Naukowe Płockie, [w:] Mazowsze w badaniach regionalnych końca XX wieku. Materiały z Forum badaczy Mazowsza (20

marca 2000 r.). Warszawa 2000, s. 6-10; J. Chojnacki, 175 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego (TNP), "Notatki Płockie" 1994, nr 3, s. 7-17; M. Chudzyński, 175 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego..., s. 26-29; A. Stogowska, Towarzystwo Naukowe Płockie jako czynnik kulturotwórczy w 40-leciu PRL, "Notatki Płockie" 1984, nr 4, s. 17-28.

²³ Zob. niedawno wydane "Dzieje Mazowsza do 1526 roku", czy też Anny Supruniuk "Otoczenie księcia mazowieckiego Siemowita IV (1374-1426).

²⁴ T. Bodał, Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1945-1995. Płock 1995, s. 37 i nast.; Sprawozdania z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego z lat 1968-1999.

²⁵ Ks. M.M. Grzybowski, Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego biskupa płockiego 1908-1941. Płock 1992, s. 221; Tenże, Świadectwa. Wypowiedzi o arcybiskupie A.J. Nowowiejskim biskupie płockim 1908-1941. Płock 1991, s. 9-10.